

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.341.1

Каличева Н. Є.
Пасічніченко І. В.
Рубльов О. В.

Український державний університет залізничного транспорту

СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Світова економічна криза в умовах глобалізації суспільних та соціально-економічних відносин призвела до переорієнтації основних цінностей та пошуку країнами ефективної моделі економічного розвитку, яка забезпечувала б національну конкурентоспроможність і орієнтувала національну економіку кожної країни на довготермінове зростання. Такою моделлю є інноваційний розвиток, який визначає ефективність стратегічного розвитку підприємства, регіону чи країни. У статті відзначено, що особливістю інноваційного розвитку регіонів є впровадження стратегій розвитку відповідно до їх потенціальних можливостей в інноваційній сфері.

Ключові слова: підприємство, стратегія, розвиток, ефективність, конкурентоспроможність, національна економіка, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Стала модель інноваційного розвитку є тим фундаментом, який визначає економічну силу країни та перспективи її економічного розвитку на світовому ринку. Європейський вибір України на шляху інтеграції до високотехнологічної конкурентної економічної системи призвів до необхідності формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка повинна була забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні й екологічні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищити експортний потенціал країни, гарантувати їй економічну безпеку та стійке положення у світовій економічній системі.

Однак на практиці, інноваційний розвиток не став однією з головних характеристик зростання національної економіки України. Спостерігалися протягом кількох років і позитивні тенденції, але вони мали переважно тимчасовий характер і змінювалися слабкими зрушеннями в економіці, що характеризує інноваційні процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довготермінових стимулів для розвитку інноваційної діяльності.

Хоча за останні роки в Україні створено умови для розвитку інноваційної діяльності – сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створено умови для розвитку відповідної інфраструктури, – проте, незважаючи на високий інноваційний потенціал, інноваційний складник забезпечення економічного розвитку використовується слабо. Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів-науковців визначає як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у країнах, для яких інноваційний розвиток є пріоритетним завданням економічної стратегії.

Під час розроблення інноваційних стратегій велике значення має вивчення інноваційного потенціалу регіону, шляхів використання та розвитку інновацій. Інноваційні стратегії повинні бути пристосовані до особливостей потенціалу конкретних регіонів країни та водночас до всієї

соціально-економічної системи держави. Тож розроблення та реалізація інноваційних стратегій має стати одним з головних напрямів розвитку країни. А питання, пов'язані з розробленням та вдосконаленням інноваційних стратегій розвитку регіонів та країни у цілому, недостатньо вивчені та потребують дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційного розвитку регіонів та країни у цілому присвячено праці А.М. Гуржія, Ю.В. Каракая, Г.З. Шевцова, Г.В. Терещенка, В.П. Соловйова, О.М. Луцківа та ін. [1–5]. Та, незважаючи на низку важливих заходів, які зробила держава за останні роки, та на велику кількість праць провідних науковців, сучасні інноваційні стратегії розвитку країни та її регіонів є не досить ефективними та потребують удосконалення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Тож необхідно здійснювати подальші дослідження питань інноваційного розвитку держави на рівні регіонів з урахуванням їхніх потенціальних можливостей у сфері виробництва, науково-прикладних досліджень, надання послуг тощо.

Мета статті полягає у розгляді особливостей інноваційного розвитку регіонів України та дослідженні перспектив їхнього подальшого стратегічного розвитку в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновація (англ. – innovation), нововведення, кінцевий результат інноваційної діяльності, що має реалізацію у вигляді нового чи вдосконаленого технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності [6].

Світовий досвід говорить про те, що стійкий розвиток виробництва в довгостроковому періоді залежить не тільки від інноваційного характеру підприємництва у цій сфері. Сьогодні це здається дивним, але аж до кінця Другої світової війни економічна наука не піднімала питання про вирішальний вплив інноваційних процесів на довгостроковий ріст економічних показників народного господарства. Коли ж минув час необмежених ресурсів, всюди виникли проблеми їх ефективного

використання, яке стало неможливим без залучення в суспільне виробництво нових знань.

Залучені у виробництво капітал і праця змінюють свою якість та продуктивність на базі нових інтелектуальних продуктів. Більше того, системне поліпшення якості продуктивних чинників, доповнене новим їх сполученням, призводить до різкого зростання економічної ефективності. Отже, як інструмент розвитку інновація стала об'єктом вивчення й управління в усіх країнах. Склалася ціла галузь науки – інноватика [6].

Сучасна класифікація інновацій включає такі ознаки, як тип нововведення, механізм здійснення та особливості інноваційного процесу. При цьому передбачається, що будь-які інновації мають комплексний характер й їх варто розглядати як із технологічного, так і з нетехнологічного поглядів виходячи з можливих наслідків їхнього впливу на зовнішнє середовище.

Сучасна економічна наука розрізняє різні типи інновацій [7]:

- залежно від кінцевого результату:
  - тип 1. Інновація продукту. Інновація продукту або послуги є результатом реалізації на практиці нового способу вирішення проблеми покупця, що приносить вигоду як покупцю, так і підприємству, що запроваджує інновацію;
  - тип 2. Інновація процесу. Інновація процесу забезпечує зростання прибутковості, скорочує витрати, підвищує продуктивність праці та заробітну плату робочої сили. Для підприємств-виробників інновація процесу передбачає впровадження нових методів виробництва і технологій, які забезпечують переваги у вигляді зменшення витрат, підвищення якості, скорочення термінів розроблення та постачання продукту або в можливості широкої уніфікації продуктів і послуг. Інновація процесу залишиться життєво важливою для зростання економічного розвитку підприємства з тієї простої причини, що без удосконалення процесу неможливо впровадити інновацію продукту або стратегії;
  - тип 3. Інновація стратегії. Інновація стратегії передбачає перегляд наявних у галузі методів створення цінності для споживачів, щоб задовольнити нові потреби клієнтів, підвищувати цінність продуктів, формувати нові ринки і нові групи споживачів для підприємства. Результатом її є те, як підприємство змінює цільові групи споживачів і як воно виходить на ринок, тобто поставляє свої продукти або послуги до кінцевого споживача;
    - за ступенем дієвості:
    - природна інновація. Хоча природні інновації мають невеликий або зовсім незначний вплив на чистий прибуток підприємства, вони тим не менше позитивні, оскільки підвищують задоволеність споживачів і, отже, ефективність продукту або послуги. Крім того, природна інновація процесу підвищує продуктивність і знижує витрати підприємства, наприклад: спрощення деяких процедур під час оформлення та реєстрації документів; застосування інформаційних технологій під час безготівкових розрахунків (використовуючи мобільний додаток у смартфоні); нове оформлення інтер'єру в офісі чи нова упаковка товару; додаткові послуги для людей з обмеженими можливостями; створення додаткового комфорту під час очікування та інші заходи.

Досвід провідних країн світу показує, що інноваційний розвиток є основою сталого економічного зростання та розвитку країни, тому сьогодні Україна орієнтована на інноваційний шлях роз-

витку, який передбачає розроблення та впровадження певних інноваційних стратегій [8], тим більше що інновації неоднозначно впливають на динаміку економічного зростання: з одного боку, відкривають нові можливості для розширення економіки, з іншого – унеможливають продовження цього розширення у традиційних напрямках. Інновації руйнують економічну рівновагу, створюють невизначеність в економічній динаміці. За Й. Шумпетером інновація супроводжується творчим руйнуванням економічної системи, зумовлюючи її перехід з одного стану рівноваги до іншого [9].

Прямою характеристикою інтенсивності розвитку виробництва є технологічні інновації, яким завжди приділялася найбільша увага дослідників. До них належать усі зміни, що зачіпають засоби, методи, технології, виробництва, які становлять сутність науково-технічного прогресу [10]. На відміну від технічних інновацій зміни, що відбуваються в середовищі, які обслуговують основні виробничі процеси, визначені як нетехнологічні. Вони охоплюють інновації організаційного, управлінського, правового, соціального, екологічного та інших напрямів соціально-економічного розвитку.

Отже, розроблюючи інноваційну стратегію будь-якого суб'єкта господарювання, у тому числі регіону, потрібно застосовувати таку послідовність [6]:

- здійснити стратегічний діагноз та формування мети, а саме:
    - провести стратегічний діагноз, що зводиться до визначення різного роду обставин, які мають безпосередній вплив на формування інноваційних стратегій розвитку;
    - визначити місію-орієнтацію та місію-політику регіону, у яких формуються перспективи його інноваційної діяльності з урахуванням наявних можливостей;
    - визначити інноваційні цілі розвитку регіону;
    - сформулювати «дерево цілей»;
    - виконати стратегічний аналіз, а саме:
      - визначити зони, орієнтовані на стратегічний розвиток регіону;
      - здійснити аналіз внутрішнього середовища та оцінити інноваційний потенціал регіону;
      - здійснити аналіз зовнішнього середовища та оцінку стану інноваційного клімату в регіоні;
      - окреслити інноваційну поведінку регіону;
      - здійснити вибір інноваційної стратегії розвитку;
      - визначити основну стратегію розвитку та її інноваційні складники;
      - розробити та оцінити альтернативи запропонованій інноваційній стратегії розвитку;
      - вибрати та обґрунтувати вибір даної інноваційної стратегії;
      - реалізувати вибрану інноваційну стратегію;
      - розробити стратегічний проект розвитку в межах вибраної інноваційної стратегії;
      - сформулювати план дій у межах вибраної стратегії;
      - організувати та здійснювати контроль над проектом інноваційного розвитку;
      - оцінити ефективність процесу виконання та внесення змін і доповнень у стратегічний план інноваційного розвитку.
- Також потрібно відзначити, що інноваційний розвиток регіонів сприяє ефективному розвитку всієї національної економіки за рахунок [11]:
  - можливості взаємодії підприємств різних галузей економіки на місцевому рівні;

- спроможності швидкої виробничої та комерційної взаємодії за зміни ринкових чинників;
- локалізації виробництва на місцях з метою трудової зайнятості місцевої робочої сили;
- розвитку виробничої та транспортної інфраструктури;
- створення регіональних інноваційно-логістичних центрів;
- соціально-культурного розвитку;
- становлення виробничих зв'язків між регіонами, у тому числі з інших країн, на місцевому рівні.

Сьогодні інноваційний розвиток усієї країни та її окремих регіонів гальмується нестабільною економіко-політичною ситуацією, браком необхідної кількості фінансування та відсутністю ефективної законодавчої бази, що призводить до нескоординованості законодавчо-нормативних положень між собою та їх невідповідності тій економічній ситуації, котра склалася в нашій країні.

Потрібно відзначити, що вирішення питань інноваційного розвитку регіонів можливе за умов зміни підходів до ведення господарської діяльності в усій країні шляхом створення дієвого нормативно-правового поля. Це дасть змогу підприємствам для забезпечення інноваційного розвитку та реалізації відповідних стратегій залучати іноземні інвестиції та активізувати кредитну діяльність банків, стимулювати до їх співпраці через надання дієвих державних гарантій на повернення вкладень [12].

Також потрібно відзначити, що ефективний розвиток будь-якої національної економіки має пряму залежність від соціально-економічного положення в країні [13], адже зміни економічної змін в національному господарстві відображають ефективність розвитку країни. На жаль, ті зрушення, які нині є в економіці України, пов'язані не з ефективним запровадженням реформ та інших суспільних зрушень, а з неефективним використанням природних ресурсів, тобто втратою національних багатств. Як відомо, процес відтворення природних ресурсів є досить тривалим, їхня кількість у світі поступово зменшується, особливо у високо розвинутих країнах, котрі за останні сторіччя використали майже всі наявні на їхній території природні багатства, тому бездумне експортування з нашої країни природних ресурсів не може виправдати жодне тимчасове зростання економічних показників.

В основу ефективного економічного розвитку країни має бути покладено інтенсивний економічний розвиток за рахунок перебудови в економічному комплексі окремих регіонів та всієї країни, нарощуванню обсягів виробництва готових товарів чи послуг, а не їх сировинних комплектуючих, реалізації успішних ринкових перетворень [14].

На жаль, наша країна за всі роки незалежності так і не спромоглася провести ефективну перебудову національної економіки з видобувної та сировинної у високотехнологічну та інноваційну, тому закордонні інвестори не бажають вкладати кошти в наші виробничі підприємства. А для виходу з кризи потрібна дієва державна підтримка розвитку економічного потенціалу регіонів, особливо для створення відповідного інвестиційного клімату.

Відповідно до зазначеного вище, на формування інвестиційного клімату в країні впливають такі чинники:

- стабільність політичної системи країни;
- невідповідність законодавчої бази сучасним економічним реаліям;
- суперечності та неузгодженості нормативних постанов та актів;
- недостатній розвиток двосторонньої співпраці із закордонними партнерами;
- відсутність участі у світових економічних інституціях на правах партнерства;
- складність макроекономічних процесів та ін.

До основних чинників, які сприяють підвищенню рівня інвестиційної привабливості, належать, як уже зазначалося вище, стабільний політичний, соціальний та економічний стан у держави, наявність на ринку вільної конкуренції, виробництво конкурентоспроможної продукції та послуг вітчизняними виробниками, використання інтелектуального потенціалу, інноваційний розвиток та ін.

Висновки. Таким чином, особливості інноваційного розвитку регіону полягають у створенні відповідної бази для реалізації наукових і прикладних досліджень на місцях із використанням наявного місцевого потенціалу [15], що є необхідним для ефективного розвитку всього національного господарства країни. Прийняття дієвої стратегії розвитку регіону з урахуванням його потенційних можливостей сприятиме досягненню незалежного економічного розвитку держави.

А проведення чіткої державної політики щодо підтримки інноваційного розвитку перспективних регіонів шляхом створення відповідних організаційних структур є необхідним для розвитку всього національного господарства держави. Підтримка та допомога держави в міжгалузевій та міжрегіональній співпраці для техніко-технологічного й інноваційного обміну сприятиме більш широкому впровадженню сучасних наукових розробок у виробничий процес та інноваційному розвитку підприємницьких структур у регіоні, що є необхідним для активізації зовнішньоекономічних виробничих та комерційних операцій, залученню іноземних інвестицій та поліпшенню інвестиційного клімату, розвитку національного виробничого потенціалу тощо.

Список використаних джерел:

1. Інноваційна діяльність в Україні: монографія / А.М. Гуржій та ін. Київ: УкрІНТЕІ, 2006. С. 9–10.
2. Шевцова Г.З., Мемедляев З.Н. Теорія і практика інноваційної діяльності: навч. посіб. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2007. 383 с.
3. Терещенко Г.В. Інноваційний фактор в контексті моделей розвитку регіонів. Ефективна економіка. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1661>.
4. Соловійов В.П., Кореняко Г.І., Головатюк В.М. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: монографія. Київ: Фенікс, 2008. 224 с.
5. Луцків О.М. Інноваційний розвиток регіонів України: тенденції, проблеми та перспективи. Економічний форум. 2016. № 2. С. 121–127.
6. Дикав В.Л., Кірдіна О.Г., Назаренко І.Л., Уткіна Ю.М. Економіка і організація інноваційної діяльності на залізничному транспорті: навч. посіб.; за ред. В.Л. Дикава. Харків: УкрДАЗТ, 2014. 314 с.
7. Інноваційний розвиток підприємства: навч. посіб. / за ред. П.П. Микитюка. Тернопіль: Принтер Інформ, 2015. 224 с.
8. Інвестиційна та інноваційна діяльність: монографія / О.Є. Кузьмін та ін.; за наук. ред. проф., д-ра екон. наук О.Є. Кузьміна. Львів: ЛБІНБУ, 2003. 233 с.

9. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. 401 с.
10. Каличева Н.С. Напрями інноваційного розвитку пасажирських перевезень на залізничному транспорті. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2016. № 53. С. 93–96.
11. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2008. 528 с.
12. Федулова Л.І. Методологічні підходи до розроблення стратегії інноваційно-технологічного розвитку регіонів. Стратегічні пріоритети. 2010. № 2(15). С. 130–138.
13. Каличева Н.С., Бохан С.Є. Напрями забезпечення ефективного розвитку промислових підприємств у сучасних умовах. Науковий огляд. 2017. Вип. 5(37). С. 5–15.
14. Дикань В.Л. Комплексний підхід до управління стійким розвитком підприємств машинобудування. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2015. Вип. 49. С. 11–19.
15. Шипуліна Ю.С. Інноваційний потенціал як основа стійкого економічного розвитку господарських систем, його сутність та структура. Механізм регулювання економіки. 2004. № 2. С. 71–81.

Каличева Н. Е.
Пасичниченко И. В.
Рублев О. В.

Украинский государственный университет железнодорожного транспорта

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

Резюме

Мировой экономический кризис в условиях глобализации общественных и социально-экономических отношений привел к переориентации основных ценностей и поиску странами эффективной модели экономического развития, которая обеспечивала бы национальную конкурентоспособность и ориентировала бы национальную экономику каждой страны на долгосрочный рост. Такой моделью является инновационное развитие, которое определяет эффективность стратегического развития предприятия, регионы или страны. В статье отмечено, что особенностью инновационного развития регионов является внедрение стратегий развития в соответствии с их потенциальными возможностями в инновационной сфере.

Ключевые слова: предприятие, стратегия, развитие, эффективность, конкурентоспособность, национальная экономика, инновационная деятельность.

Kalicheva N. E.
Pasichnichenko I. V.
Rublov O. V.

Ukrainian State University of Railway Transport

STRATEGIC PERSPECTIVES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF REGIONS

Summary

The global economic crisis, in the context of the globalization of social and socioeconomic relations, led to the reorientation of core values and the search for an effective model of economic development by countries that would ensure national competitiveness and orient the national economy of each country for long-term growth. Such a model is innovative development, which determines the effectiveness of strategic development of the enterprise, regions or countries. The article notes that the peculiarity of innovative development of the regions is the introduction of development strategies in accordance with their potential in the innovation sphere.

Keywords: enterprise, strategy, development, efficiency, competitiveness, national economy, innovative activity.